

Kūrybos prasmė ir meno taisyklės

Andrius Kulikauskas

Esu savamokslis mąstytojas, taip pat savamokslis menininkas. Vaikystėje užsimojau viską žinoti ir tą žinojimą gražiai taikyti. Šiaip niekas nesidomi mano išmąstytomis bendrybėmis. Tačiau kai jas pavaizduoju meno paroda, žmonės mano minčių mielai pasiklauso ne penkias minutes, o visą pusvalandį.

Jums pristatysiu sąsajas, kurias išvelgiu tarp kūrybos prasmės ir meno taisyklių. Kartu tai sąsajos tarp meno filosofijos, gvildenančios kūrybos

prasmę, ir meno psichologijos,
išaiškinančios meno taisykles.

Kokia kūrybos prasmė? Eičiūnų kaime
gyvenu namelyje, kurį paskyriau savo
ir kaimynų kūrybai. Dvidešimtmetis
Povilas Koruža jame sukūrė vaizdo
įrašą, kuriame repo muzika nuoširdžiai
deklamuoja, ką jam, našlaičiui, reiškia
tėvų netektis:

*as pavydžiu visiems kas turi dar tevus,
kas mato ju akis bei balsa ju girdi
jie myli jus, ir tai gerai zinau,
tad elkis padoriai, nes ju tau truks
nes as tegaliu, i kapines nueiti
tyliai pasimelsti, ar zvake uzdegti*

Išgirdęs šitą įrašą skubėjau parašyti savo tėvam, broliui, seseriai. Tai veiksminga kūryba. Povilo sesutė, Aistė Kaminskaitė, sako, prieš trejus metus jusiai nerasdavo ką veikti, o dabar užsiima kūryba! Manau, tai yra kūrybos prasmė, radimas ką veikti, o tuo pačiu, ko veikti, atradimas kodėl? Gyvenime dažnai atitrūkstame nuo to požiūrio, kodėl. Grožyje išvelgiame, kad toksai kodėl yra. O kūryba tą kodėl ikūnijame, įvaldome, įgyvendiname.

Ko veikti? Man rūpi įgyvendinti šviesuolių bendrystę. Noriu žinoti iš esmės, atrasti tikrąsias sąvokas, jomis susikalbėti su visais iš pagrindų, kartu

amžinai mokytis, amžinai bręsti,
amžinai gyventi jau čia ir dabar.
Ieškau žinojimo, kaip kūryba įkvėpti
save ir kitus, mus veikti. Ieškau
taisyklių veiksmingai kūrybai. Užtat
kalbinu savo draugus menininkus,
skulptorių Algirdą Zokaitį, vitražistą
Albiną Markevičių, režisierių Rimą
Morkūną ir savo brolių menininką Joną
Kulikauską.

Zokaitis man kartoja, "Mene taisyklių
nėr". O aš prisigaudau ir laikausi va
tokių taisyklių:

* Nenaudok trintuko. Nedaryk
klaidų.

* Nepakelk pieštuko. Paišyk ilgomis,
drąsiomis linijomis.

- * Spalvas ryškink. Venk rudos ir pilkos.
- * Žadink jausmus. Paišyk veidą, laikyseną, kūnų išsidėstymą.
- * Įsijausk į paišomą žmogų. Kas jį atskleidžia?
- * Išreišk giliausią tiesą. Grožis iškils savaime.
- * Viską sureikšmink. Lai visos spalvos, visos kryptys kažką žymi.
- * Išnaudok visas galimybes. Kurk stambiai ir grubiai.
- * Kurk vis naujai. Išlik mėgėju.
- * Būk pažeidžiamas. Atsiskleisk.
- * Persistenk. Atsiremki į sąmonę.
- * Pabrėžk netikėtumus. Įsidėmėk Dievo pirštą!

Pagrindinė mano taisyklė, tai ko ryškiau išreikšti, kas man svarbiausia, kad atskirčiau savo požiūrį ir už manęs plytintį Dievo požiūrį kodėl. Mano šventai sąmonei atsiveria pasąmonė, kaip langas į Dievą.

Čikagoje pasiryžiau meno paroda aprėpti visą ką esu išmąstęs. Tai privertė viską suvesti labai paprastai. Gyvenimas, tai Dievo gerumas, o amžinas gyvenimas, tai suvokimas, jog Dievas nebūtinai geras, gyvenimas nebūtinai teisingas. Vaizdavau, kaip tai priima gerasis vaikas ir blogasis vaikas. Paskutinę savaitę teko net 33 valandas dirbti be miego. Sunerimau, kada po dviejų staigių mostų išvydau

raguotą veidą, velnišką, kas man svetima. Tokį trimatį, kurio pats nesugebu tyčia nutapyti. Pagalvojau, ką Dievas nori man tuo pasakyti? Ir supratau, kad jeigu blogąjį vaiką lydi aukštesnioji savastis, tai jį turėtų kartu lydėti žemesnioji savastis. Juk kitur blogojo vaiko pasaulyje vaizduoju, kaip vienos rankos jį tempia žemyn, o kitos traukia aukštyn. O gerojo vaiko pasaulyje velnių nėra. Štai pavyzdžiai, kaip meno taisyklės ir kūryba aplamai padeda pajungti pasamonę ir sulaukti išmintingų išvalgų.

Kartoju, kūrybos prasmė yra ja užsiimti, rasti ką veikti, juk mūsų laisva valia negimininga mūsų likimo

aplinkybėms. Kūryba iššaukiame, pajungiame, kuriame ryšį su už mus aukštesniu tikslu, dėl kurio esame, tai yra, su mūsų kūrėju, kurio galime būti vaikai, tai yra, bendrakūrėjai. O meno taisyklės mus moko save ko ryškiau išreikšti, kad geriau atskirtumėme savo ir Dievo kūrybą, ją suderintumėme, kurtumėme bendrai.

Kaip iš kūrybos prasmės išvesti meno taisykles? Pirmiausiai, apžvelgsiu pora šimtų tapytojo Robert Genn surinktų citatų, kaip kūrėjai ir mąstytojai yra pasisakę kūrybos tikslo ir meno taisyklių klausimais. Toliau, mąstymo sandaromis savaip apibrėšiu žavesį, kūrybą ir meną

Citatos byloja, jog menas yra ...

NUSISTATYTI - RYŠKŪS ŽIDINIAI
(STAMBIAUSIAME LYGMENYJE:
ENTROPIJOS MAŽINIMAS,
TIKSLINGUMO DIDINIMAS)
VYKDYTI - AIŠKIOS RIBOS
(SMULKIAUSIAME LYGMENYJE:
BANGAVIMAS)
PERMAŠTYTI - MAŠTŲ
LYGMENYS (SANTYKIU E)

PRIPAŽINTI SMULKESNIUS
ŽIDINIUS

BŪTI - NEATSIRIBOTI NUO KITŲ
ŽIDINIŲ

VEIKTI - TOLYDŽIAI KEISTI
(GRADIENTAS) - NEŠOKINĖTI -
KAD IŠKILTŲ ŽIDINĖLIAI
MAŠTYTI (PERSAKYTI) -
GRUBUMU (STAMBUMU,
MIGLOTUMU, APIBENDRINIMU)

VIENIS - TAISYKLINGAS
PAVIDALAS

VISUMA - GERINTI, GYDYTI
PASAULĮ - IŠKLOTI - VIETINĖS
SIMETRIJOS

DAUGIS - ĮKVĖPTI SAVE IR
KITUS - TEIGIAMA ERDVĖ
(PAPILDINIAI)

DAIKTAS - SUPRIEŠINTI,
SUGRETINTI PRIEŠINGYBES

EIGA - AIDAI
ASMUO - SUSIPYNIMAS,
DAUGIAPRASMIŠKUMAS

GALIMYBĖ - TUŠTUMA, ŠALIA
GRIOZDO

TIKRUMAS - BANGAVIMAS,
PASIKARTOJANTI VEIKLA
BŪTINUMAS - VIDINĖ RAMYBĖ,
PAPRASTUMAS, ATSISAKYTI TO
KAS NEREIKALINGA

Kur visuotinis tikslas? Kur jį
įžvelgiame? Smulkesniuose
židiniuose, ryšiais į juose, ryšiais iš jų,
stambiuose židiniuose.

Susieti meno tikslus su aplinkybėmis,

su Alexander gyvybės dėsniais.
Aplinkybę suvokus kaip meno tikslą,
gyvybės dėsnis išsako, kaip tikslą
meniškai išreiškiame, kaip tikslą
ryškiname.

Aptardamas kūrybos prasmę,
pirmiausiai apibrėšiu žavesį kaip
išminties jausmą ir paaiškinsiu kaip
žavesys padrąsina dorus žmones.
Architekto Christopher Alexander
įžvalgų pagrindu apibrėšiu kūrybą ir
meną. Kūryba yra tai, kaip veikla
iššaukia tvarką. Menas yra kūryba
iššaukianti kūrybą. O meno taisyklės
yra gairės derinančios veiklą ir tvarką.
Jos yra taikomos kūrybos eigoje.
Taikymas atskleidžia laisvumo matą.

Kiekvieną matą derindami pajuntame priešingų požiūrių įtampą. Išryškėja to mato dviprasmybė. Skambus kūrinys, ryškus ir darnus, byloja kūrėjo laisvę, žadina kitus laisvę atpažįstančius. Juos visus jungia kūrinyje neišsitenkanti laisvės dvasia. Menas tad išlaiko kartu skirtingus žmones, yra pagrindas jų bendrystei.

Įsivaizduoju, panašiai, pirmapradis Dievas neturėjo ką veikti, užtat klausė, Ar Dievas būtinas? Ar jisai būtų netgi jeigu jo nebūtų? Užtat jisai pasitraukė ir žiūrėjo, kas gausis. Taip ir įsivaizduoju dieviškąją kūrybą.

Aistė - bandyti paaiškinti "kodėl" -

siužeto tekoje, gijoje atrasti kur
sukarpyti, kuriuos vaizdus svarbiausia
atvaizduoti - Šekspyras kūrė
scenomis?

Teigiamą daryti yra labai sunku.

Mano taisyklėse išvelgtinos
priešingybės. (Užtat dvejopai išsakau.)

Trumpai brėžiniu apžvelgsiu, kaip
kūrėjai ir mąstytojai yra pasisakę šiuo
klausimu.

Toliau, savaip apibrėšiu žavesį, kūrybą
ir meną. Žavesį sulyginčiau su
išmintimi, ar tiksliau, jį nusakysiu,
kaip išminties jausmą. Tai vienas iš

keturių Platono valstybės vertybių (išmintis, drąsa, susivaldymas, teisingumas). Aiškinsiu, jog šios vertybės supina trejybę (B būti, V veikti, M mąstyti) ir ketverybę (3-kodėl, 2-kaip, 1-koks, 0-ar). Jas galima trejybe "pasukti", tai yra, permutuoti, taip išvedant dvi kitas vertybių sistemas, viena iš kurių yra Šv.Pauliaus (meilė, viltis, tikėjimas, ištikimybė). Taigi: Platonas

šv.Paulius Andrius

jausmas (+/-): M3 žavesys/bjauresys

V3 meilė/neapykanta B3

artimumas/baimė

dorovė (+): V2 drąsa B2 viltis

M2 nuoširdumas

vidinis požiūris: B1 susivaldymas

M1 tikėjimas V1 rūpestis
išorinis požiūris: B0 teisingumas
M0 ištikimybė V0 pareiga

Jeigu tikslą priimsiu į širdį, jį
manys suskambės.

Kodėl veikti - apibrėžti kodėl ir
apibrėžti veikti.

Kodėl veikti? Kodėl būti? Kodėl
mąstyti?

Jų trejybės kūrė - kūryba kyla iš
nuoširdumo, o žavesiu iššaukia drąsą.

Šios santvarkos išsako gyvenimo
prasmę. Sąmoningiausias yra jausmas,
jisai gyvenime skiria teigiamą ir
neigiamą. Jausmai praeina, o

prasminga įamžinti tai, kas teigiama, kas galėtų kauptis ir vystytis toliau. Jausmai įamžinami dorovėmis, kurias įsivaizduoju tarsi mūsų sielos skrynioje įamžintas, įprasminatas akimirkas. Teigiu, kad dorovės, kaip antai drąsa, neturi priešingybių. Tai yra, bailus žmogus tėra mažiau drąsus, jame irgi yra nors kiek drąsos. Tuo tarpu, tai kas mažiau žavu nėra labiau bjauru. Teigiu, kad tarp drąsos ir bailumo nėra nulinio, kaip kad yra tarp žavesio ir bjauresio. Nesame jautrūs drąsos ir bailumo skirtumams, kaip kad esame žavesiui ir bjauresiui.

Gyvenimo tikslas yra vertybes įsisavinti. Išorinį požiūrį, kaip antai

teisingumą, įsisaviname vidiniu
požiūriu - susivaldymu. Tokiu būdu
ruošiamė save. Kada paskui gyvenime
įsijausime, išgyvensime jausmą, tada
valingai suveiksime, taip kad jausmas
įsiamžins dorove. Taip brandiname
savo asmenį, išvystome savo būdą.
Taip žmogus ruošiasi, o Dievas tatai
įprasmina.

Žavesys tad yra mūsų aplinkos savybė
palaikanti mūsų visų brandą. Ko
turiningesnis mūsų aplinkos žavesys,
to labiau galimybių turime įsitikinti,
jog prasminga įsisavinti vertybes.

Toliau, išsakysiu, kaip suprantu
kūrybą, meną ir jų taisykles.

Atsiremsiu į architekto Christopher Alexander "derinių kalbos" teoriją. Jisai gvildeno, kodėl vienuose pastatuose jaučiamės gyvi, o kituose, ypač šiuolaikiniuose, negyvi?

Jisai pastebėjo, jog mūsų laikais pastatai yra smulkmeniškai nubrėžiami ir paskui bilekur nudrėbiami. Tuo tarpu senovėje pastatai buvo plėtojami deriniais, tai yra, pagal vietoje pritaikomas gaires. Pavyzdžiui, siektina, jog kiekvieną kambarį apšviestų langai iš dviejų pusių. Pirmiausiai vietoje sprendavo stambiausius klausimus, kur pastatyti namą, kaip jį nukreipti, kaip išdėstyti ir toliau sprendavo vis smulkesnius

klausimus, netikėtai iškylančius, vis atsiremiant į nuojautą, kaip jaustųsi geriau, jaukiau, pilniau, sveikiau, laisviau...

Deriniai derina veiklą ir tvarką. Pasikartojanti veikla iššaukia erdvinę tvarką, o tvarka lemia veiklos galimybes. Pavyzdžiui, indus galiu vieną kartą plauti, kaip tik noriu, bet jeigu kasdien plausiu, tai švarus vanduo atsiras aukščiau, nešvarų kaupsiu žemiau, muilas bus po ranka ir t.t.

Kūryba yra tai, kaip veikla iššaukia tvarką. Ji turi būti nors kiek nepriklausoma nuo tvarkos, tad kilti iš

dvasios. Tačiau žodžiais "menas" ir "menininkas" turime mintyje nevienkartinę, o pasikartojančią kūrybinę veiklą, netgi pragyvenimo šaltinį ar pašaukimą. Meną tad laikau kūrybą iššaukiančią kūrybą, tai yra, menas vyksta kūriniais, kuriais ugdome save bręsti kūrėjais, vis laisvesniais, gyvybingesniais, dvasingesniais.

Meno taisyklės tai ir yra tie "deriniai", tos gairės. Jos turi derinti kūrėjo veiklą ir kūrinių tvarką, kaip kad susivaldymas deri su teisingumu. Jos turi būti taikomos vietoje. Užtat jos turi būti ganėtinai lankščios ko ryškiau pagauti ir išlaikyti mūsų žavesio

jausmą. Tada jos mus padrąsins kurti vis drąsiau. Taip kuriame savo amžiną gyvenimą, įsijungiame į jį.

Pabaigai pristatysiu būdą, kaip duomenų pagrindu tirti šiuos reiškinius. Duosiu pavyzdžių iš savo knygutės paveikslėlių. Palyginsiu, ką tikėjau išreikšti savo meno kūriniais kada juos kūriau, ir ką jie man dabar pavaizduoja knygutėje. Iškyla semiotiniai daugiaprasmybės matai. Pavyzdžiui, paskiras batas gali vaizduoti batus aplamai, priemonė - eigą ar darbą, esantis - nesantį; tikrumas - sąlygiškumą. Save išsakydamas galiu klibinti tave. Menininkas žaidžia tokiais matais ir

bando juos nutaikyti, jais sėkmingai sužaisti, išsisakyti, atsiverti ir atverti, pagal sugebėjimus.

Christopher Alexander gyvybės dėsniai.

Židinių ryšiai: Židinys su jam pavaldžiu židiniu; židinys su jo jėgomis, įtaka, poveikiu; židinys su dėmesiu jam; židinys su jį valdančiu židiniu.

Ieškoti, kaip Dievas įsijungia matuose. Dievas santvarkoje yra gerumas, tad kokios gerumo kryptys, geros valios kryptys.

Suvokti, kaip tenkinimai dalyvauja derinių taikyme.

Suvokti, kaip meilė veikia. Mąstyti gyvenimą, jo prasmę, Dievo vaidmenį jame, kaip Dievo meilė mus sieja, kaip ji tampa mano meile.

Čiurlionio galerijoje rengsiu parodą, apžvelgsiu vertybes, darysiu jų žemėlapi. Aprėpsiu, kaip įvairiai jos meno kūrinuose vaizduojamos. Tuos kūrinus perkursiu, supaprastinsiu, bandysiu pagauti esminius dėsningumus. Taip pat sieti vertybes su klausimais.

Žodžių reikšmė, prasmė
dviprasmybiškumas.

Aš savamokslis pradėjau paišyti prieš
aštuonerius metus. Bosnijoje paišiau
savo algebros studentus, kuriuos
tekdavo stebėti egzaminų metu.
Užupiečiai Tomas Čepaitis ir Vygantas
Vėjas susižavėjo šiais piešiniais. Jų
dėka surengiau kelias parodas Užupio
Galeroje. Jas taip pat rengiu istorinėje
Čikagos juodųjų meno galerijoje

South Side Community Art Center.
Šiais metais rengsiu parodą Čikagos
lietuvių Čiurlionio galerijoje.

Menas sukuria erdvę, kurioje
daugiaprasmybė yra priimtina, užtat
žmonės nepabūgsta miglų ir
bendrybių. Meno uždaviniai taip pat
verčia mane naujai suvokti, ką noriu
pasakyti.